

A TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ LEHETSÉGES ÚTJAI – A Közelítések folyóirat margójára –

DOI: <https://doi.org/10.25116/kozelitesek.2023.1-8>

Felvezető

A hazai és nemzetközi színterek mindennap hangoztatott kérdései közé tartozik a befogadás vagy elutasítás, a kirekesztés érzésével való azonosulás.

A különböző társadalmi csoportok körében hol erőteljesebben, hol egyáltalán nem jelent problémát, ha mássággal, különbözőséggel rendelkezünk, mert minden ember más, van, aki manuálisan és van, aki gondolkodásában erősebb, van, aki fekete, van, aki fehér stb. Egyben mindenki azonos, valahova, valamihez vagy valakihez tartozni szeretne. Szeretnénk, ha befogadnának!

A társadalmi integráció és a manapság még inkább használt fogalom, az inkluzív társadalom sokféleképpen képzelhető el és valósítható meg egy közösségben. Egy azonban bizonyos, a társadalom tagjai igen eklektikusan gondolják e két folyamatot, tevékenységet, megvalósulásukat a különböző színtereken. Éppen emiatt szükséges a fogalmak tartalmi körbejárása és összesítése a jelen tanulmány fő vonalának megértése szempontjából.

Az inkluzív társadalom, a társadalmi integráció és az önkéntesség állandó szereplője a 21. századi színtérnek, legyen az szociális kérdés, gazdasági újragondolás vagy fogyatékos-ügy.

A **társadalmi integráció** a leggyakrabban használt fogalom a különböző, nem feltétlenül csak a társadalomtudományi területeken. „A szociológiában nincs kellően rögzült és meghatározott értelme. Mint a köznapi beszédben, jelentheti az elemek erős kölcsönös függési vagy összetartozási állapotát vagy az ehhez az állapothoz vezető folyamatot.” (Szociológiai lexikon, 1998)

Ennek a folyamatnak az egyik résztvevője az **inkluzív társadalom**, a „mindenki társadalma”, amelyben minden egyén aktív szerepet játszik” (ENSZ szöveg alapján). E fogalom magában rejtje a sokszínűséget, az egyenlőség iránti vágyat, valamint a társadalmi igazságosság elveit. „Az inkluzív társadalmak minden egyént és csoportot életkor, nem, szexuális irányultság, etnikum, faj, képesség, vallás, bevándorlási státusz és társadalmi-gazdasági státuszhoz való hozzáférés alapján involváltnak. A teljes részvétel rezervál, de nem korlátozódik sem a kulturális, sem a gazdasági, sem a társadalmi, környezetvédelmi, jogi, fizikai és politikai területekre. Az inkluzív társadalom megkérdőjelezi

220 A szerző a Milton Friedman Egyetem főiskolai docense és a Közelítések folyóirat főszerkesztője

a kirekesztő törvényeket és hagyományokat, amelyek legtöbbször peremhelyzetbe kényszerítik az egyéneket és csoportokat identitásuk alapján.

Így elmondható, hogy „az inklúzió – befogadás – olyan tudatosan működtetett társadalmi hatásrendszer, amely képes a kirekesztést, kirekesztődést meggátolni és a valódi (nemcsak fizikai értelemben vett) hozzáférést biztosítani. Az inklúzió a kultúráknak és közösségeknek azon nézetén alapul, hogy a befogadás soha be nem fejeződő folyamat, állandó munka egy ideálért, amikor a társadalomban tapasztalható kizárási kényszerek eltűnnek. Az inklúzió társadalmi érvényesítésének egyik legfontosabb terepe az oktatás. A befogadó társadalom alapvető forrása a közösség oktatásának, maga az oktatás pedig több mint az iskoláztatás – cselekvés a közösséggel, a közösségben, a közösségért.” (Varga, 2010)

Mindezek mellett és mintegy összekötő kapocsként a közösségi feladatok vállalásában és e két folyamat megvalósulásában az elmúlt évtizedek legfontosabb tevékenységévé, mechanizmussá vált az önkéntesség. Számos hazai és nemzetközi vizsgálat, kutatás bizonyítja, hogy az önkéntesség által a társadalom erősebbé és kevésbé szétforgácsolhatóvá válhat.

Korábban a kutatások az önkénteseket a szervezeti elvárások oldaláról vizsgálták, újabban az önkéntesek elvárásai, motivációi, igényei kerülnek középpontba. Bartal Anna Mária szerint „az Önkéntesség Magyarországon 2018 vizsgálat, és a legutóbbi Európai Értékrend Vizsgálat (EVS, 2017/18) azt mutatja, hogy generációváltás zajlik a hazai önkéntességben. A fiatalok növekvő aránya új kihívásokat támaszt a szervezetekkel szemben, nő az ún. epizodikus önkéntesség, s ennek nyomán a szervezeteknek is rugalmasabbá kell válniuk, és jobban kell építeniük az önkéntesek motivációira.” (Bartal, 2019)

Az **önkéntességnek** számos definíciója létezik. „Ezen definíciók metszete három fő jegyet tartalmaz. A tevékenység önkéntes, kényszer nélküli, nem ellenszolgáltatás fejében végzik (bár a költségtérítés megengedett), mások (nem háztartástagok – személyek, csoportok, közösségek, társadalom) hasznára irányul.” (Perpék, 2017)

Egy kissé általánosabb megközelítésből „az önkéntesség a társadalmi, kulturális, gazdasági vagy környezeti fejlődés közösségi eszköze. Az önkéntes tevékenység különböző területekre terjed ki; a katasztrófák idején nyújtott humanitárius segítségnyújtástól, az emberi jogok védelmén, az egészségügyi és szociális segítségen keresztül a közügyek képviseletéig, politikai jellegű akciókban való részvételig.” (Infojegyzet, 2021)

Péterfi Ferenc (2002) egyik tanulmányában kiemelte az önkéntes munka legfőbb ismérveit is. Szerinte az önkéntes munka főbb jellemzői: „személyes indíttatású, szabad, egyéni választáson alapul, anyagi érdekektől mentes, mások javát szolgálja; elősegíti, hogy egyének és közösségek részei legyenek saját problémáik megoldásának és egyidejűleg hasznos a támogatásra szorulóknak és az önkéntes munkát végzőknek” (Péterfi, 2002). „Az önkéntességgel foglalkozó, főleg nemzetközi szakirodalomban, széles vita alakult ki arról az elmúlt évtizedekben, hogy mennyiben az önkéntes saját választása, indítékai, motivációi vagy a külső körülmények, lehetőségek, »a meghívás« befolyásolja azt, hogy miért és milyen tevékenységi területeken lesz valaki önkéntes. Az elmúlt több

mint fél évszázadban megváltoztak az önkéntességi szokások. Ma már nagyon kevés »magányos« önkéntest találunk, a legtöbb önkéntességet vállaló igyekszik ezt szervezett keretek között megtenni” (Volunteer Motivation, 2009).

„Az önkéntes munka az egyik legalkalmasabb módszer a napjainkban oly divatos csapatépítésre. Egy önkéntes munka során valóban megtanulhatunk csapatban dolgozni, és megtapasztalhatjuk a közös munka örömét. Sokszor a vállalatok is ösztönzik az önkéntességet munkavállalóik körében, pl. úgy, hogy egy napra elviszik a dolgozókat valamilyen önkéntes munkát végezni” (Farkas et al., 2012).

Alapkérdések

A társadalom és környezete az utóbbi időben jelentős változáson ment keresztül. E változások köre egyfelől magába foglalja a komplexitást, a kihívásoknak történő megfelelést, másfelől azokat a tényezőket, amelyek a társadalom különböző, integrációra kevésbé vagy más módon képes tagjait befolyásolják. E tényezők keresttúze eredményezte azt a stratégiát is, mely ezt a disszonanciát feloldhatja.

„Ezért meg kell keresni és meg kell találni a módját, hogy miként szüntethető meg a növekvő társadalmi nyomással kapcsolatos problémák köre. Az önkéntesség előnyeivel kapcsolatos kutatások azt mutatják, hogy az önkéntesség jelentős szerepet játszhat az oktatás folyamatában és a fogyatékossgal élő emberek későbbi bevonásában, valamint a későbbiekben a környezet elvárásainak megfelelésében. Ezt figyelembe véve az elmúlt években megjelent az »inkluzív önkéntesség« kifejezés, amely támogatja a társadalomnak a befogadás elérésére irányuló erőfeszítéseit.” (Markova, 2018)

„A sérülékeny csoport és az önkéntesség kapcsolatában a 2000-es évektől indult el egy új szemléleti megközelítés, az inkluzív/befogadó önkéntesség elméletének és gyakorlatának kidolgozásával Amerikában és az Európai Unióban. Ebben nagy szerepe volt az ENSZ Közgyűlés által 2001-ben elfogadott határozatnak, amely felértékelte az önkéntességnek a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben és a társadalmi integrációban játszott szerepét. Az Európai Unió Szociális Bizottsága által támogatott Life Learning Program keretében 2013–2015 között hirdették meg az Inclusive Volunteering programot hét ország részvételével, melyek közül az egyik Magyarország volt. Sajnos itthon ez a program teljes disszemináció nélkül maradt, míg Írországból egy teljes startégiát építettek fel a befogadó önkéntesség elterjesztésére.” (Bartal, 2021)

Az inkluzív/befogadó önkéntességet úgy definiálhatjuk, mint önkéntes lehetőségek, amelyek minden ember számára elérhetők, életkortól, kultúrától, nemtől, szexuális irányultságtól, etnikai hovatartozástól függetlenül. A megfogalmazáshoz azonban erőteljes magyarázat szükséges. E körből kiemelendő csoportot képeznek a fogyatékossgal élők. Az utóbbi évtizedek szemléletváltozásának alapja az ún. normalizációs elv, mely a fogyatékossgal élő emberek számára a normális életfeltételeket teremtő, egyéni szintű, intézményi rendszert háttérbe szorító szakmai

törekvésnek tekinthető. Az elv alaptézise olyan társadalmi környezet megteremtése, amely az érintett számára a legoptimálisabb, fejlődést és életminőséget segítő, nyitott társadalom felé orientáló egyéni életutat teremt.

A 21. században az újtípusú társadalmi kapcsolódások, így az inkluzív önkéntességben résztvevő speciális társadalmi csoportok között is e normalizációs elv működteti a befogadást.

A fogyatékossgal élő személyekről általában feltételezzük, hogy leginkább a szolgáltatások igénybe vevőinek szerepét töltik be, és nem kapták meg a lehetőséget arra, hogy kihasználhassák a szolgáltatások nyújtásából származó előnyöket e pozícióban.

Az inkluzív/befogadó önkéntesség teóriája és gyakorlata (Miller et al., 2002; Lindsay, 2015) az önkéntesség kutatások azon eredményeire támaszkodik (Clary et al, 1998; Wilson-Musik 1999; Dekker–Halman, 2003) miszerint az önkéntesség társadalmi jelentősége (aktív állampolgárság) mellett, nagyban hozzájárul az egyén személyiségfejlődéséhez is a szociabilitás, önbizalom, képességek, tapasztalatok stb. fejlesztésén keresztül. Az inkluzív/befogadó önkéntesség generalista fel-fogása szerint ez a befogadás mindenkire vonatkozik (InclusiveVolunteering-Ireland, 2015), míg a minimalista megközelítés csak a fogyatékossgal élő emberekre értelmezi (Miller et al., 2011) és a köztes nézőpont szerint az lehetőséget ad a fogyatékossgal élők és a társadalom nem fogyatékossgal élő tagjainak találkozására s tevékenységére az önkéntességen keresztül (Stroud et al., 2010). (Idézve Bartal Anna Máriától)

A fogyatékossgal élő emberek elfogadása kulcskérdés, mivel a fogyatékossgal része az emberi létnek. Életünk előrehaladtával elképzelhető, hogy ideiglenesen vagy tartósan magunk is fogyatékossgal válunk, így szükség lesz a társadalom segítségére, támogatására. Jelenleg több mint egymilliárd ember – a világ népességének mintegy 15%-a – él valamilyen fogyatékossgal, és ez a szám csak emelkedik fokozatosan. E tényezők is bizonyítják, hogy szükségessé váltak, illetve válnak azok a társadalmi lépések, melyekkel az érintett csoportokba tartozók maguk is éreztethetik: meghatározóak lehetnek más emberek számára is.

A fogyatékossgal élő embereket a magyar társadalomban is az egyik leghátrányosabb helyzetű csoportnak tekinthetjük. Az érintettek kedvezőtlen egészségi állapota mellett a társadalmi körülményeikben is számos nehézséggel küzdenek, melyek egyfelől jelentősen befolyásolják a mindennapi életüket, másfelől a társadalom által elfogadott normákhoz való igazodást. A kérdés ez esetben az, vajon miként lehet mindezen változtatni, milyen eszközöket használhatunk az integrációs stratégiák hatékonyabbá tételére, amelyek az érzékenyebbé tehetik az embereket és csökkenthetik a társadalomban rejlő ellentéteket.

Kiss Viktor (2013) a fogyatékossgal élő emberekre vonatkozóan foglalja össze gondolatait, melyek az inkluzív önkéntesség megvalósításában vetnek fel további kérdéseket. „Gyakorta fogalmazódik meg a »normális élet« célkitűzése, azaz, hogy a fogyatékossgal élők is sportolhassanak, dolgoz-

hassanak, tanulhassanak, ügyeket intézhessenek, emberi kapcsolatokat aktivizáljanak. Ez a beszéd-mód az «esélyegyenlőség», a «hátrányos helyzet», a «felzárkóztatás» fogalmai mentén úgy véli: a társadalom egyre több és több lehetőséget kínál a fogyatékossgal élő személyeknek az integrációra – a fogyatékossgal élő emberek feladata, hogy ezekkel éljen. A homloktérben az oktatás és a munkaerőpiac áll: mint az érintettek hátrányos helyzetének egyéni leküzdésének útjai.” (Kiss, 2013)

Az inkluzív gondolkodás célzatosan ezt a helyzetet kívánja felülírni. Olyan helyzetet kíván megteremteni, melyben hosszútávon valósul meg a társadalmi együttélés – formális és informális módon, másfelől amelyben a fogyatékossgal élő emberek megtalálhatják az egyéni életútjukhoz kapcsolódó, személyes territóriumait. Értékként és humánusként, a kölcsönös elismerés jegyében teljesíthetik azokat az elveket, melyek az önkéntes tevékenység során megjelennek.

Inkluzív önkéntesség

Az inkluzív/befogadó önkéntesség gyakorlati eredményeit és megvalósulását vizsgáló kutatások (Miller et al., 2002; Miller et al., 2003; Marková, 2017; Yanay-Ventura, 2018) egyrészt visszaigazolják, hogy az önkéntesség a fogyatékossgal élő emberek számára is pozitív előnyöket hozhat a társadalmi integrációban és a személyiségfejlődésben. Ugyanakkor felhívják arra a figyelmet, hogy az inkluzív/befogadó önkéntesség egy többtényezős folyamat összjátékaként valósul meg, úgymint: a fogyatékossgból eredő gátak, illetve a fogadó szervezet hozzáállása, erőforrásai; önkép (motivációk, félelmek, megküzdés), támogatás (szocializációs közeg, illetve a fogadó szervezeti koordináció), továbbá az önkéntesség értelmezése versus személyes „előnyök” realizálása. (Idézve Bartal Anna Máriától)

Az önkéntes lét alapvető módja annak, hogy az egyes közösségek tagjai aktívak és létfontosságúak legyenek a közösségben, érezzék a kapcsolatot és a közösség számára értékként jelenjenek meg. Mivel az amerikaiak több mint 56%-a önkéntesként dolgozik (Independent Sector, 1999), nyilvánvaló, hogy sok állampolgárunk felismerte az önkéntesség kettős természetét – miközben segít másoknak, a közösség tagjává válhat, közösségi diskurzust indíthat el. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy az önkéntesek tevékenységükből pszichoszociálisan is profitálnak a megnövekedett önbecsülés, a szemléletbeli változások, a jobb önfelfogás, az elidegenedésérzet megszűnése, a segítőkészség fokozott érzése és a nagyobb társadalmi felelősségérzet révén (Finn & Checkoway, 1998; Hamilton és Fenzel, 1988; Johnson – Beebe – Mortimer – Snyder, 1998; Moore & Allen, 1996; Omoto és Snyder, 1990; Omoto, Snyder és Berghuis, 1992; Stroud – Miller – Schleien – Merrill, 2010)

A társadalmi befogadáshoz minden tagnak éreznie kell, hogy képes értelmesen hozzájárulni a szükségletek kielégítéséhez. Az önkéntesség átalakíthatja az önkénteseket, ami növeli az önbizalmat és a személyes teljesítmény pozitívumait. Ebből a helyzetből adódóan a fogyatékossgal élő önkéntesek segítenek eloszlatni a sztereotípiákat, valamint megváltoztatni a felfogást arról, hogy ők mit tehetnek és mit nem.

Összefoglalás

A jelen írás egy rövid áttekintés kívánt lenni az inkluzív önkéntesség alapjainak és a tevékenység jelentőségének megismerésében. Az inkluzív önkéntes munka lényege az erős társadalmi kohézió, a bizalom, az integráció és annak társadalmi megvalósulása, valamint az önkéntes munka alapjául szolgáló elkötelezettség, és nem elfelejthető módon a normalizációs elv. Az inkluzív önkéntesség a társadalmi szolidaritást célozza meg azzal, hogy különböző civil kezdeményezéseken keresztül, a társadalmi érzékenyítés mentén az önkéntes munkát végzők **önmaguk és sokak számára** hasznos társadalmi szereplőként érvényesülnek.

Az inkluzív önkéntesség is egyéni döntésen alapuló tevékenységi forma. A modern társadalmakban életminőségjavító tényezőként van jelen, a kelet-európai társadalmakban pedig most lép erre az útra. Meghatározó szempontja a közösségi szintű gondolkodás és a társadalom segítségére szoruló tagjai számára nyújtott biztonság.

Felhasznált irodalom

- Bartal Anna Mária (2010): Mit mutat a kaleidoszkóp? – az Önkéntes Motivációs Leltár (Volunteer Motivation Inventory) adaptálása, fejlesztése és kipróbálása a magyar önkéntesek körében, *Civil Szemle*, 1., pp 5–33.
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján, *Civil Szemle*, 4., pp 7–30.
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): Választás és meghívás – A református, vallásos önkéntesek vizsgálati eredményei, *Confessio* 1, pp. 55–65.
- Bartal Anna Mária (2019): „Vissza a jövőbe” – A magyar önkéntesség harminc évéről három tételben, *Civil Szemle*, 1. pp.15-33
- Dickson, Tracey J. – Darcy, Simon – Benson, Angela (2017): Volunteers with Disabilities at the London 2012 Olympic And Paralympic Games: Who, Why, and Will They Do It Again? *Event Management*, 21(3), pp 301–318. DOI: 10.3727/152599517X14942648527527
- Farkas Kata – Hegedűs Anett – Katona Balázs – Máhl Zsuzsanna – Mátyus Anna – Molnár Ágnes Klára (2012): Előtérben a háttér – Az önkéntesség Magyarországon, *Vezetéstudomány*, 43. évf., 4. sz., <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2104/1/vt2012n04p62.pdf>
- Forrai Katalin – Varga Andrea (2011): *Inklúzió a felsőoktatásban*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inkluzio_a_felsooktatásban/mltnyossg_inklzi.html
- Kiss Viktor (2013): A teljesség politikája: fogyatékosdiskurzusok és a normalitás ideológiái Magyarországon, in: Laki Ildikó (2013): *A nemzetközi és hazai fogyatékospolitika 21. századi körképe*. Budapest, L'Harmattan p. 168.
- Laki Ildikó (2013): *A nemzetközi és hazai fogyatékospolitika 21. századi körképe*, Budapest, L'Harmattan pp.11–39.
- Marková, A. (2018): The “inclusive volunteering” phenomenon: Research into the volunteering of people with disabilities, *Kontakt*, 20(1), pp 48–56.
- Miller, Kimberly D. – Schleien, Stuart J. – Rider, Cecilia – Hall, Crystal (2002): Inclusive volunteering: Benefits to participants and community, *Therapeutic Recreation Journal*, 36., 3., 247–259.
- Miller, Kimberly D. – Schleien, Stuart J. – Bedini, L. (2003): Barriers to the inclusion of volunteers with developmental disabilities, *The Journal of Volunteer Administration*, 21. 1., pp.25–30.
- Miller, K. – Simpson, B. – Lieben, J. – Simpson BJ. (2011): Understanding the role of volunteerism in creating social inclusion – *Report prepared for the South West Communities Resource Centre*, Calgary, Brenda J. Simpson and Associates;

- Önkéntesség.Infojegyzet2021/35.https://www.parlament.hu/documents/10181/39233854Infojegyzet_2021_35_onkentesseg.pdf/4f282a97-35d8-d6ec-8cd0-3285f71aa068?t=1621520411263
- Perpék Éva (2017): Önkéntesség közel s távol: hazai és nemzetközi helyzetkép, in. Janák K. – Szép K. – Tokaji K. (szerk.): Háztartási munka, önkéntes munka – láthatatlan munka. I. Konferencia kötet, Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, pp. 108–121.
- Péterfi Ferenc (2002): Az önkéntességről, https://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/peterfi_ferenc_-_az_onkentessegrol_2002.pdf
- Stroud S. – Miller K. – Schleien S. – Merrill A. (2010): Engaging volunteers with disabilities: a qualitative study, *International Journal Voluntary Administration* 27.,2,pp. 75–86.
- Volunteer Motivation (2009): Az önkéntes motivációról, <http://volunteermotivation.hu/list/14.html>